

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش قرآن و متون اسلامی

عنوان:

حریم خصوصی و نظارت اجتماعی از منظر

قرآن و نهج البلاغه

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر علی نصیری

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر ابراهیم کلانتری

نگارش:

محمد اسحاق مسعودی

۱۳۹۳

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و از پایان نامه یا رساله برای
دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است. نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

در پدید آمدن این اثر لازم می‌دانم نخست از دانشگاه معارف به دلیل پیشنهاد این موضوع سپاس‌گزاری نمایم، از اساتید محترم حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی نصیری، استاد محترم راهنما و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر ابراهیم کلانتری، استاد محترم مشاور که با راهنمایی‌های ارزنده و توجه دادن به نکته‌های مهم، در جهت دهی به ساختار و محتوای رساله تأثیرگذار بودند، نیز کمال تشکر را دارم. در نهایت از جناب آقای حسین مسعودی که در ترجمه متون لاتین یاریم نمودند قدردانی می‌کنم.

چکیده

امروزه موضوع «حریم خصوصی و نظارت اجتماعی» از موضوعاتی است که ضرورت بحث و بررسی از آن بر اندیشمندان پوشیده نیست. زیرا حفظ حریم خصوصی افراد و ایجاد امنیت برای آن (و مانع شدن از تعرض و دخالت دیگران در این حریم)، از مطالبات بنیادی و اصلی آنان بوده و امری است که حکومت اسلامی موظف به پاسداری از آن می‌باشد. از سویی، تحقق ارزش‌های دینی و انقلابی و مقابله با اشخاص و گروه‌های هنجار شکن نیز نیازمند نظارتی فراگیر از دولت و ملت است. بنابراین جای این پرسش‌ها وجود دارد که آیا می‌توان محدوده هر یک از «حریم خصوصی» و «نظارت اجتماعی» را شناخت؟ و در مقام تزامن این دو با یکدیگر کدام را باید مقدم داشت؟ این پژوهش با عنوان «حریم خصوصی و نظارت اجتماعی از منظر قرآن و نهج‌البلاغه» به این پرسش‌ها پاسخ داده و در آن آمده است، که در صورت تزامن بین این دو حوزه، در هر طرف ملاک وجود مصلحت و منفعت بیشتر باشد، مقدم خواهد بود. ملاک‌های تقدم عبارتند از: وجود ضرر یا اضرار، عسر و حرج، امنیت ملی و عمومی، پیشرفت جامعه، عدالت اجتماعی و رضایت مندی عمومی. با نوآوری‌هایی که در این رساله وجود دارد، شاید درآمد و دست مایه‌ای برای علاقمندان به این مباحث و زمینه‌ای برای نوآوری‌های بیشتر در این عرصه گردد. کلیدواژه‌های تحقیق عبارتند از: حریم خصوصی، نظارت اجتماعی، امر به معروف، نهی از منکر، تزامن، شیوه‌ها.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیش‌گفتار	۱
۱. فصل اول: کلیات و مفاهیم	۳
۱-۱. بیان مسئله	۴
۲-۱. سؤال تحقیق	۴
۳-۱. فرضیه‌ها	۵
۴-۱. اهداف تحقیق	۵
۵-۱. اهمیت موضوع و دلیل انتخاب	۵
۶-۱. پیشینه تحقیق	۶
۷-۱. روش تحقیق	۹
۸-۱. تاریخچه	۹
۹-۱. سیر تاریخی نظارت اجتماعی در جهان اسلامی	۱۳
۹-۱-۴. آغازپیدایش تشکیلات حسبه	۱۵
۹-۱-۴-۱. سیره پیامبر(ص)	۱۵
۹-۱-۴-۲. سیره خلیفه دوم	۱۶
۹-۱-۴-۳. سیره امام علی(ع)	۱۸
۹-۱-۴-۵. توسعه تشکیلات حسبه در دولت عباسیین	۲۲
۱۰-۱. ارتباط و نسبت معنایی با سایر علوم	۲۵
۱۰-۱-۱. فقه	۲۶
۱۰-۱-۲. حقوق	۲۶
۱۰-۱-۳. جامعه‌شناسی	۲۷
۱۰-۱-۴. علوم سیاسی	۲۸
۱۰-۱-۵. روان‌شناسی	۲۹
۱۱-۱. تبیین مفاهیم	۳۰

- ۱-۱۱-۱. معنای واژه حریم ۳۰
- ۲-۱۱-۱. معنای واژه خصوصی ۳۱
- ۳-۱۱-۱. حریم خصوصی از نگاه صاحب نظران غیر مسلمان ۳۲
- ۱-۱۱-۳. حریم خصوصی؛ مفهومی غیر قابل تعریف ۳۲
- ۲-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی حق تنها بودن ۳۳
- ۳-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی تعمیم فردیت انسان ۳۴
- ۴-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی خلوت و اطلاعات اشخاص ۳۴
- ۵-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی عدم کنترل اطلاعات ۳۵
- ۶-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی آزادی در تصمیمات شخصی ۳۵
- ۷-۱۱-۳. حریم خصوصی یعنی حق دسترسی به اطلاعات ۳۶
- ۴-۱۱-۱. تعریف حریم خصوصی از نگاه صاحب نظران مسلمان ۳۸
- ۱-۱۱-۴. حریم خصوصی یعنی داشتن کنترل مطلق در فضای خصوصی ۳۸
- ۲-۱۱-۴. حریم خصوصی یعنی عدم ورود دیگران به قلمرو خصوصی ۳۹
- ۳-۱۱-۴. تعریف برگزیده در حریم خصوصی ۴۱
- ۱۲-۱. تعریف نظارت اجتماعی ۴۱
- ۱-۱۲-۱. نظارت اجتماعی از منظر صاحب نظران غربی ۴۱
- ۱-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ فرآیند مطابقت با ارزشها ۴۲
- ۲-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ شیوه زندگی جمعی ۴۲
- ۳-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ نوعی واکنش سازمان یافته ۴۳
- ۴-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ یادگیری الگوهای شایسته ۴۴
- ۵-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ مجموعه‌ای از منابع مادی ۴۵
- ۶-۱۲-۱. نظارت اجتماعی؛ هراقدامی برای تغییر ۴۵
- ۷-۱۲-۱. نظر نگارنده در تعریف نظارت اجتماعی ۴۶
- ۲-۱۲-۱. نظارت اجتماعی (امر به معروف و نهی از منکر) از دیدگاه صاحب نظران مسلمان ۴۷
- ۱-۱۲-۲. واژه‌شناسی «امر» و «نهی» ۴۸
- ۲-۱۲-۲. تعریف معروف ۴۹
- ۱-۱۲-۲-۲. معروف یعنی فعل دارای حسن عقلی ۴۹
- ۲-۱۲-۲-۲. معروف یعنی فعل دارای حسن عقلی و شرعی ۵۰

- ۱-۱۲-۲-۳. معروف یعنی فعل حسن دارای وصف مازاد ۵۱
- ۱-۱۲-۲-۴. معروف یعنی مطلوب شرعی ۵۲
- ۱-۱۲-۲-۵. معروف یعنی امر سازگار با فطرت ۵۲
- ۱-۱۲-۲-۶. معروف یعنی امور لازم العمل ۵۳
- ۱-۱۲-۲-۳. تعریف مُنکر ۵۴
- ۱-۱۲-۲-۱. منکر یعنی قبیح عقلی ۵۵
- ۱-۱۲-۲-۲. منکر یعنی قبیح عقلی و شرعی ۵۵
- ۱-۱۲-۲-۳. منکر یعنی امر پذیرش نشده از سوی دین ۵۶
- ۱-۱۲-۲-۴. منکر یعنی امر ناسازگار با فطرت ۵۶
- ۱-۱۲-۲-۵. منکر یعنی حرام شرعی ۵۶
- ۱-۱۲-۲-۴. تعریف امر به معروف و نهی از منکر ۵۷
- ۱-۱۲-۲-۱. امر به معروف و نهی از منکر؛ وادار کردن و مانع شدن ۵۷
- ۱-۱۲-۲-۲. امر به معروف و نهی از منکر یعنی ارشاد به مرشد منجیه و ۵۸
- ۱-۱۲-۲-۳. امر به معروف و نهی از منکر؛ ارشاد به منفعت و تحذیر از مفسده ۵۸
- ۱-۱۲-۲-۴. امر به معروف و نهی از منکر؛ امر به موافق شریعت و نهی از میل نفس ۵۹
- ۱-۱۲-۲-۵. نظر نگارنده در تعریف امر به معروف و نهی از منکر ۵۹
- ۱-۱۳. تفاوت‌های نظارت اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر ۶۱
- ۱-۱۳-۱. تفاوت از حیث توسعه مخاطب ۶۲
- ۱-۱۳-۲. تفاوت از حیث تاثیرگذاری ۶۲
- ۱-۱۳-۳. تفاوت از جهت انگیزه ۶۲
- ۱-۱۳-۴. تفاوت در متعلق ۶۳
- ۱-۱۳-۵. تفاوت از حیث توجه به ارزشها ۶۳
- ۱-۱۳-۶. تفاوت از حیث آرمان جهانی ۶۳
- ۱-۱۳-۷. تفاوت از جهت مراتب و مراحل ۶۳
۲. فصل دوم: محدوده حریم خصوصی و نظارت اجتماعی از منظر قرآن و نهج البلاغه ۶۷
- ۲-۱. محدوده حریم خصوصی ۶۹
- ۲-۱-۱. مستندات در حوزه اموال از قرآن و نهج البلاغه ۷۰

- ۷۱ ۲-۱-۱-۱. حرمت تعرض به اموال.
- ۷۳ ۲-۱-۱-۲. حرمت راههای نا مشروع تحصیل ثروت.
- ۷۴ ۲-۱-۱-۳. جواز تصرفات مالک.
- ۷۵ ۲-۱-۱-۴. اهمیت حقوق مردم و رعایت آن.
- ۷۷ ۲-۱-۲. مستندات در حوزه نفس انسان از قرآن و نهج البلاغه.
- ۷۷ ۲-۱-۲-۱. حرمت تعرض به جان دیگران.
- ۸۲ ۲-۲-۱-۲. حرمت نفس در شرایع پیشین.
- ۸۳ ۲-۱-۳. مستندات در امور حیثیتی از قرآن و نهج البلاغه.
- ۸۴ ۲-۱-۳-۱. سوء ظن.
- ۸۵ ۲-۳-۱-۲. تجسس.
- ۸۸ ۲-۳-۱-۳. غیبت.
- ۸۹ ۲-۳-۱-۴. ایذاء مؤمن.
- ۹۰ ۲-۳-۱-۵. افتراء و تهمت.
- ۹۰ ۲-۳-۱-۶. تمسخر.
- ۹۱ ۲-۳-۱-۷. تحقیر و استهزاء.
- ۹۱ ۲-۳-۱-۸. تعییر و سرزنش.
- ۹۲ ۲-۳-۱-۹. عیب جویی.
- ۹۲ ۲-۳-۱-۱۰. سبّ و فحش.
- ۹۲ ۲-۳-۱-۱۱. افشاء سیرّ و اشاعه فحشاء.
- ۹۳ ۲-۳-۱-۱۲. استفاده از القاب زشت.
- ۹۳ ۲-۳-۱-۱۳. ترساندن و تهدید.
- ۹۳ ۲-۳-۱-۱۴. توطئه علیه دیگران.
- ۹۵ ۲-۱-۴. بررسی خاص برخی مصادیق حریم خصوصی.
- ۹۵ ۲-۱-۴-۱. منزل و مسکن.
- ۹۷ ۲-۱-۴-۱-۱. انواع منزل.
- ۹۷ ۲-۱-۴-۱-۲. حقوق مربوط به منزل.
- ۱۰۲ ۲-۱-۴-۲. وسایل نقلیه شخصی.
- ۱۰۳ ۲-۱-۴-۳. کامپیوتر، گوشی همراه و.....

- ۱۰۴-۱-۴-۲. حوزه اختیار و آزادی عمل..... ۱۰۴
- ۱۰۴-۱-۴-۱-۲. پذیرش فکر و اندیشه..... ۱۰۴
- ۱۰۵-۱-۴-۲. انتخاب شغل و..... ۱۰۵
- ۱۰۵-۱-۴-۳. اختیارات در حوزه مربوط به اموال..... ۱۰۵
- ۱۰۷-۲-۲. محدوده نظارت اجتماعی..... ۱۰۷
- ۱۰۸-۱-۲-۲. ابعاد مختلف نظارت اجتماعی..... ۱۰۸
- ۱۰۸-۱-۲-۲. از حیث متعلق نظارت..... ۱۰۸
- ۱۰۹-۲-۱-۲-۲. از حیث ناظران..... ۱۰۹
- ۱۱۱-۳-۱-۲-۲. از حیث شیوه‌های نظارتی..... ۱۱۱
- ۱۱۱-۴-۱-۲-۲. از حیث وصول به هدف..... ۱۱۱
- ۱۱۲-۲-۲-۲. مهم‌ترین موارد..... ۱۱۲
- ۱۱۲-۱-۲-۲-۲. منافع ملی..... ۱۱۲
- ۱۱۳-۱-۱-۲-۲-۲. حفظ استقلال و تمامیت ارضی..... ۱۱۳
- ۱۱۴-۲-۱-۲-۲-۲. دفاع در برابر تجاوز بیگانگان..... ۱۱۴
- ۱۱۵-۳-۱-۲-۲-۲. دفاع و حمایت از دیگر مسلمانان و مظلومان..... ۱۱۵
- ۱۱۶-۴-۱-۲-۲-۲. تعهد و پای‌بندی به عهد و پیمان‌های بین‌المللی..... ۱۱۶
- ۱۱۷-۲-۲-۲-۲. امنیت ملی..... ۱۱۷
- ۱۱۸-۳-۲-۲-۲. پیش‌گیری از هرج و مرج..... ۱۱۸
- ۱۲۰-۴-۲-۲-۲. سلامت اجتماعی از فساد..... ۱۲۰
- ۱۲۱-۱-۴-۲-۲-۲. موارد استعمال و اثره فساد..... ۱۲۱
- ۱۲۱-۲-۴-۲-۲-۲. انواع فساد..... ۱۲۱
- ۱۲۳-۵-۲-۲-۲. حفظ ارزش‌ها..... ۱۲۳
- ۱۲۴-۱-۵-۲-۲-۲. زمینه‌های تغییر ارزش‌ها..... ۱۲۴
۳. فصل سوم: مبانی نظری نگاه اسلامی و غربی در حریم خصوصی و نظارت اجتماعی..... ۱۳۵
- ۱-۳-۱. مبانی نظری غربی‌ها..... ۱۳۶
- ۱-۱-۳. نگاه به هستی..... ۱۳۷
- ۲-۱-۳. نگاه به انسان..... ۱۴۰

- ۳-۱-۳. نگاه به دین ۱۴۳
- ۳-۲. مبانی و دستاوردها ۱۴۷
- ۳-۲-۱. علم‌زدگی ۱۴۷
- ۳-۲-۲. عقل‌گرایی ۱۴۸
- ۳-۲-۳. جدایی دین از سیاست ۱۴۹
- ۳-۲-۴. آزادی ۱۵۱
- ۳-۳. مبانی نظری در اسلام ۱۵۳
- ۳-۳-۱. هستی‌شناسی در اسلام ۱۵۳
- ۳-۳-۲. انسان‌شناسی در اسلام ۱۵۴
- ۳-۳-۳. دین‌شناسی در اسلام ۱۵۷
- ۳-۳-۴. نگاه اسلام به علم، عقل، دین و آزادی ۱۵۸
- ۳-۳-۴-۱. علم ۱۵۸
- ۳-۳-۴-۲. عقل ۱۶۳
- ۳-۳-۴-۳. دین و سیاست ۱۶۹
- ۳-۳-۴-۴. آزادی در اسلام ۱۷۱
- ۴. فصل چهارم: تبیین چگونگی تعامل بین دو حوزه حریم خصوصی و نظارت اجتماعی ۱۷۶**
- ۴-۱. معنای تراحم ۱۷۸
- ۴-۲. اقسام تراحم ۱۸۰
- ۴-۲-۱. تراحم بین حقوق یک فرد ۱۸۰
- ۴-۲-۲. تراحم بین حقوق یک فرد با فرد دیگر ۱۸۱
- ۴-۲-۳. تراحم بین حقوق فرد و جامعه ۱۸۱
- ۴-۲-۴. تراحم بین حقوق (و احکام) اجتماعی با یکدیگر ۱۸۱
- ۴-۳. در تراحم چه باید کرد؟ ۱۸۲
- ۴-۴. شناخت ملاک اهمیت ۱۸۳
- ۴-۵. راه کشف ملاک اهم ۱۸۴
- ۴-۶. موارد تقدم حقوق فردی و اجتماعی ۱۸۷
- ۴-۷. شاخص‌های تقدم ۱۸۹

۱۸۹ ۴-۷-۱. وجود یا ایجاد ضرر
۱۹۲ ۴-۷-۲. عسر و حرج
۱۹۵ ۴-۷-۳. امنیت عمومی و ملی
۱۹۷ ۴-۷-۴. رشد و پیشرفت جامعه
۱۹۷ ۴-۷-۴-۱. رشد دینی
۱۹۸ ۴-۷-۴-۲. رشد علمی
۱۹۹ ۴-۷-۴-۳. رشد اقتصادی
۲۰۱ ۴-۷-۵. عدالت اجتماعی
۲۰۲ ۴-۷-۶. رضایت‌مندی مردم
۲۰۶	فصل پنجم : روش و شیوه‌های نظارت اجتماعی از منظر قرآن و نهج‌البلاغه
۲۰۹ ۵-۱. شیوه گفتاری
۲۱۱ ۵-۲. شیوه نوشتاری
۲۱۱ ۵-۳. شیوه عملی
۲۱۳ ۵-۴. شیوه «مستقیم و غیرمستقیم»
۲۱۶ ۵-۵. شیوه «فردی» و «جمعی»
۲۱۶ ۵-۶. شیوه «تدریج»
۲۱۷ ۵-۷. شیوه تکرار
۲۱۷ ۵-۸. شیوه تداوم
۲۱۸ ۵-۹. شیوه «ستایش»
۲۲۰ ۵-۱۰. شیوه «نکوهش»
۲۲۳ ۵-۱۱. شیوه مراقبت
۲۲۵ ۵-۱۲. شیوه «یادآوری نعمت‌ها و مسؤولیت‌ها»
۲۲۶ ۵-۱۳. شیوه بیان پاداش اعمال
۲۲۸ ۵-۱۴. شیوه تغافل و خاموشی
۲۲۹ ۵-۱۵. شیوه «ارائه جایگزین»
۲۳۱ ۵-۱۶. شیوه «تخلیه روحی - روانی»
۲۳۲ ۵-۱۷. شیوه «استناد به الگوها»

۲۳۴ شیوه «تنظیم روابط»
۲۴۰ خاتمه
۲۴۰ خلاصه و جمع بندی
۲۴۳ مشکلات تحقیق
۲۴۴ پیشنهادها
۲۴۷ فهرست منابع
۲۴۷ منابع فارسی
۲۵۱ منابع عربی
۲۵۹ منابع لاتین
۲۶۱ مقالات
۲۶۱ پایگاه‌های اینترنتی
۲۶۳ نمایه
۲۶۳ اصطلاحات علمی
۲۶۴ اشخاص
۲۶۵ کتاب‌ها

پیش‌گفتار

رساله در پیش‌رو، عهده‌دار بررسی یکی از موضوعات مهم و مطرح و مورد نیاز جامعه است. این پایان‌نامه به حریم تبیین «حریم خصوصی و نظارت اجتماعی» از منظر قرآن و نهج‌البلاغه راه یافته و به ارتباط و تعامل این دو نظری عالمانه افکنده و آن را به قصد تنویر به رشته تحریر درآورده است. انتخاب این موضوع - که از سوی دانشگاه معارف پیشنهاد شده بود - نیز انتخابی مبتکرانه به شمار رفته و همتی مجدانه را به کار گرفته است. از این رو پس از تعیین این تکلیف، فصول مختلفی تعریف و اجزاء و ابوابی تبویب و با چند بار تهذیب به حریم تألیف گام نهاد. امید است که این اهتمام با اصلاح اساتید انضمام و در مسیر اصلاح، با رشد و کمال قرین و با زیبایی و جمال هم‌نشین گردد. بدیهی است تذکار اساتید فرهیخته به گوش جان، آویخته و در پالایش و آرایش متن آمیخته خواهد گردید. اینک با استمداد از حی یگانه، گزارشی کوتاه از فصول پنج‌گانه تقدیم می‌گردد:

۱- در فصل اول از کلیات و مفاهیم سخن آمده است و روشن شده که این موضوع با چنین عنوانی فاقد پیشینه تحقیق می‌باشد. هر چند که موضوع حریم خصوصی و نظارت اجتماعی، هر یک جداگانه و مجزا از یکدیگر، از نگاه موشکافانه مدققان و محققان دور نمانده و در بازار منابع و متون اسلامی، آثار آن خودنمایی می‌کند. در این فصل، تاریخچه حربه نیز به حساب درآمده و مبحثی نو شمرده می‌گردد. سپس اشاره‌ای به ارتباط موضوع رساله با دیگر علوم چون: فقه و حقوق، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم سیاسی شده و به تبیین مفاهیم (حریم خصوصی و نظارت اجتماعی) پس از آن پرداخته و مبانی مختلفی را بیان و نقد و نقاشی نهان در آن را عیان نموده است.

۲- فصل دوم به تبیین محدوده و گستره حریم خصوصی از یک سو و محدوده نظارت اجتماعی از سوی دیگر، اقدام و مبانی اسلامی در هر دو زمینه را اتمام نموده است. از سویی مبانی اندیشمندان مغرب‌زمین در دو حوزه یادشده را به یاد آورده و از چهره پرمناقشه آن نقاب برآورده تا حقیقت رخ بنماید.

۳- در فصل سوم مبانی نظری اسلام، مبنای بحث و نظر قرار گرفته و نگاه اسلام به جهان هستی، انسان و دین را کندوکاش نموده و آن را به اختصار منقح کرده است. البته مقدم بر آن، مبانی اربابان اندیشه در غرب را در سه حوزه یاد شده، ارائه و به چالش کشانده است.

پس از این همه، چهار موضوع مهم که برخاسته از نوع نگاه در مبانی است، به بازار دانش عرضه شده تا معلوم گردد چگونه از مبانی خاص، آثار و ثمرات خاصی نیز پدید آمده و نگاه انسان‌ها را متحول می‌سازد. آن موضوعات عبارتند از:

- علم‌زدگی - عقل‌گرایی (راسیونالیزم)

- جدایی دین از سیاست (سکولاریزم) - آزادی و لیبرالیزم

۴- فصل چهارم به تبیین رابطه دو حوزه حریم خصوصی و نظارت اجتماعی می‌پردازد و به مواردی از تزامن این دو با یکدیگر اشاره نموده و اقسام تزامن را در این دو برمی‌شمرد. آن‌گاه شاخص‌های تقدم هر یک را تحت این عناوین به بحث می‌گذارد:

- ایجاد ضرر یا اضرار - عسر و حرج

- امنیت عمومی و ملی - رشد و پیشرفت جامعه

- عدالت اجتماعی - رضایت‌مندی مردم

۵- فصل پنجم به تبیین روش‌های نظارت همگانی اختصاص یافته است و روشن شده که چگونه در موارد خاص با اتخاذ شیوه خاص می‌توان تحقق هدف را نزدیک ساخت. این شیوه‌ها عبارتند از:

- شیوه گفتاری - شیوه نوشتاری

- شیوه عملی - شیوه مستقیم و غیرمستقیم

- شیوه فردی و جمعی - شیوه تدریج

- شیوه تکرار - شیوه تداوم

- شیوه ستایش - شیوه نکوهش

- شیوه کنترل - شیوه یادآوری نعمت‌ها و مسؤولیت‌ها

- شیوه بیان پاداش - شیوه تغافل و خاموشی

- شیوه ارائه جایگزین - شیوه تخلیه روحی - روانی

- شیوه استناد به الگوها - شیوه تنظیم روابط

و با بحث خاتمه پس از بیان شیوه‌ها، این رساله نیز خاتمه می‌یابد.

گوئیا این خامه است که شایان می‌رود گوئیا این نامه است که به پایان می‌رسد

۱. فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱. کلیات و مفاهیم

۱-۱. بیان مسئله

موضوع حریم خصوصی و حقوق آن از موضوعات جدیدی است که از قرن بیستم به عنوان شاخه‌ای از حقوق مورد توجه قرار گرفته است. این موضوع همانند دیگر موضوعات جدید علمی از ناحیه تعریف، گستره و محدوده آن و... مورد اختلاف آراء و انظار واقع گردیده و این اختلاف سبب شده است تا مسئولان و متولیان امور در بخش تقنینی و اجرایی نتوانند وظیفه خود را به درستی شناخته و در مقام اجراء از وحدت رویه برخوردار نباشند. از این رو شاهد مواضع مختلف از سوی آنان هستیم. از سویی مسأله نظارت اجتماعی (که غالباً از آن به عنوان ابزاری برای هدایت و کنترل افرادی که رفتار ساختارشکنانه و خلاف قانون دارند، یاد می‌شود) نیز از مسائل روز و مورد نیاز امروز جوامع می‌باشد، مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. اما آنچه که بیشتر صاحب‌نظران را به تکاپو و تلاش واداشته است، ایجاد یک ارتباط و تناسب موزون و متوازن بین حریم خصوصی از یک سو و نظارت اجتماعی از سوی دیگر است (به این معنا که حد و مرز هر یک از دو حوزه مشخص و در موارد تزامم بین این دو معلوم گردد که کدام حوزه مقدم است و براساس چه شاخص‌هایی این تقدم صورت گرفته است). که این مسأله نیز از چالش‌های امروزه به شمار می‌رود، و نقاط ابهام و اختلاف در این بخش بیشتر خودنمایی می‌کند.

در این تحقیق، نخست تعاریف و آراء صاحب‌نظران در حوزه حریم خصوصی و نظارت اجتماعی مورد کنکاش قرار گرفته و سپس به تبیین چگونگی ارتباط این دو مقوله با یکدیگر از دیدگاه اسلام (مبتنی بر قرآن و نهج‌البلاغه) پرداخته است.

۱-۲. سؤال تحقیق

سؤالات اصلی تحقیق:

برقراری رابطه و نسبت بین حفظ حقوق حریم خصوصی از یک سو و انجام نظارت اجتماعی از سوی دیگر در دیدگاه اسلام (بر مبنای قرآن و نهج‌البلاغه) چگونه است؟ و با چه شاخص‌ها و شیوه‌هایی دست‌یافتنی می‌باشد؟

سؤالات فرعی تحقیق:

- الف) تعریف حریم خصوصی، گستره و حدود آن چیست؟
ب) نظارت اجتماعی، گستره و حدود آن چیست؟
ج) منظور از نظارت اجتماعی، با توجه به مراحل آن، هم نظارتی مردمی است و هم دولتی.

۳-۱. فرضیه‌ها

دو فرضیه در این جا مطرح است. یکی برگرفته از نگاه قرآن و نهج‌البلاغه و دیگری فرضیه رقیب که با نگاه به مبانی غرب نسبت به انسان، تنظیم شده است.

فرضیه ۱- شهروندان در حریم خصوصی خود آزادند، دولت و مسئولان نظارت اجتماعی و مردم تنها در چارچوب قوانین اسلامی و ارزش‌های پذیرفته‌شده اجتماعی می‌توانند در حریم خصوصی ورود یابند.

فرضیه ۲- فرضیه رقیب: شهروندان از آزادی مطلق در حریم و رفتار خود برخوردارند مگر آن که به منافع و امنیت عمومی آسیب وارد کند.

۴-۱. اهداف تحقیق

اهداف تحقیق عبارت است از:

الف) تبیین مفهوم حریم خصوصی، نظارت اجتماعی، گستره و ارتباط بین این دو از منظر اسلام (با تأکید بر قرآن و نهج‌البلاغه)

ب) پاسخ به نیازهای موجود در حوزه قانون‌گذاری (لوائح دولت و طرح‌های مجلس) و حوزه اجراء (نیروی انتظامی و...) و حوزه قضایی.

ج) تبیین دیدگاه صحیح و رد دیدگاه‌های افراطی و تفریطی موجود در سطح جامعه.

د) ایجاد زمینه‌های لازم برای نظریه‌پردازی در این موضوع و مشابه آن در فضای علمی حوزه و دانشگاه.

۵-۱. اهمیت موضوع و دلیل انتخاب

توجه به مطالب پیش‌گفته، اهمیت موضوع را روشن می‌سازد، زیرا این موضوع از موضوعات مورد نیاز دارای اولویت جامعه و دستگاه‌های مسئول (مانند دولت و قوه قضائیه، نیروهای مسئول تأمین امنیت و...) است، در حدی که با مسأله امنیت اجتماعی و ملی، پیوند تنگاتنگی را برقرار کرده است.

از سویی محافل علمی حوزوی و دانشگاهی (به عنوان مراکز فکری و راهبری موظف به پاسخ‌گویی به نیازهای دولت و ملت هستند و در بخش‌ها و ابعاد گوناگون باید به یاری آنان بشتابند. یکی از همین کمک‌ها، هدایت و جهت‌دهی پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌ها در مسیر پاسخ‌دهی به نیازهای جامعه است، بنابراین دلیل انتخاب این موضوع نیز روشن می‌شود. امید است این تحقیق در این راستا سهم و نقش اندکی را ایفاء کند.

۱-۶. پیشینه تحقیق

بررسی‌های انجام‌شده در کتابخانه‌ها و فضای مجازی، نشان می‌دهد تحت عنوان: «حریم خصوصی و نظارت اجتماعی از نگاه قرآن و نهج البلاغه» پژوهشی انجام نشده است. پژوهش‌های موجود تحت یکی از عناوین: «حریم خصوصی» یا «نظارت اجتماعی» ارائه شده‌اند (که آن نیز محدود و محدود می‌باشد) اما با عنوان ترکیبی یادشده، اثری از آن در پژوهش‌های موجود یافت نشد. از این رو موضوع این رساله جدید و بدون سابقه است. و با این که عنوان رساله فاقد پیشینه تحقیق می‌باشد، اما به تحقیقاتی که مرتبط با موضوع است اشاره‌ای می‌شود. مثلاً در موضوع امر به معروف و نهی از منکر - که مسبق به سابقه می‌باشد - مباحث و کتب فراوانی بر جای مانده است که بیشترین این کتاب‌ها یا در کتب فقهی (ذیل کتاب الجهاد)، مبحث امر به معروف و نهی از منکر را مطرح کرده‌اند و یا در ذیل آیات ۲۱، ۱۰۴، ۱۱۰ و ۱۱۴ سوره آل عمران به تفسیر و تبیین آن پرداخته‌اند. اینک به نمونه‌هایی از این کتب اشاره می‌شود:

۱- شیخ صدوق، الهدایة، ذیل مبحث جهاد، باب الامر بالمعروف و النهی عن المنکر

۲- شیخ مفید، المقنعة، پس از کتاب الحدود، باب الامر بالمعروف

۳- حلبی، ابوالصلاح، الکافی فی الفقه، ذیل کتاب الجهاد

۴- طوسی، النهایة، ذیل همان

۵- محقق حلی، شرائع الاسلام، ذیل همان

۶- علامه حلی، قواعد الاحکام

۷- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، ج ۲۱، ذیل همان

۸- امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، پس از کتاب الحج، کتاب الامر بالمعروف

۹- کلینی، فروع کافی، ج ۵، ص ۵۵

- ۱۰- مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۶۸
 - ۱۱- آیت الله بروجردی، جامع الاحادیث، ج ۱۴، ص ۳۸۱
 - ۱۲- ابن ماجه، سنن، ۲ جلدی، ج ۲، ص ۱۳۲۷
 - ۱۳- منذری، الترغیب و الترهیب، ۴ جلدی، ج ۳، در کتاب الحدود
 - ۱۴- البنار، الفتح الربانی، ۲۴ جلدی، ج ۱۹، ص ۱۷۱ و ج ۲۳، ص ۴۵
 - ۱۵- علی ناصف، التاج، الجامع للاصول، ۵ جلدی، ص ۲۲۱
 - ۱۶- متقی هندی، کنز العمال، ۱۸ جلدی، ج ۳، ص ۶۴-۸۵
 - ۱۷- طوسی، التبیان، ۱۰ جلدی، ج ۲، ص ۴۲۲، ۵۴۸ و ۵۵۷
 - ۱۸- طبرسی، مجمع البیان، ۱۰ جلدی، ج ۱، ص ۸۰۶ به بعد
 - ۱۹- بحرانی، البرهان، ۴ جلدی، ج ۱، ص ۲۷۴ و ۳۰۷
 - ۲۰- طباطبایی، المیزان، ج ۳، ص ۱۲۷، ۳۷۳ و ۳۷۶
 - ۲۱- آیت الله مکارم و جمعی از فضلاء، تفسیر نمونه، ۲۷ جلدی، ج ۳، ص ۳۴ تا ۴۸ و ج ۴، ص ۱۳۶ و ۱۵۲
 - ۲۲- زمخشری، الکشاف، ۴ جلدی، ج ۱، ص ۳۴۷، ۳۹۶ و ۴۰۰
 - ۲۳- ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم، ۴ جلدی، ج ۱، ص ۳۶۳ و ۳۹۸
 - ۲۴- فخر رازی، التفسیر الکبیر، ج ۷-۸، ذیل آیات ۲۱، ۱۰۴ و ۱۱۰ سوره آل عمران
 - ۲۵- قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، ۲۰ جلدی، ج ۴، ص ۴۶ و ۱۷۰
 - ۲۶- محمد رشید رضا، تفسیر القرآن الحکیم مشهور به تفسیر المنار، ۱۲ جلدی، ج ۴، ص ۲۵-۴۸ و ص ۷۰-۵۷
 - ۲۷- سید قطب، فی ظلال القرآن، ۶ جلدی، ج ۱، ص ۴۴۱-۴۵۰
 - ۲۸- علامه نراقی، ملا محمدمهدی، جامع السعادات، ۳ جلدی، ج ۲، ص ۲۴۴-۲۵۸
 - ۲۹- فیض کاشانی، ملا محسن، المحجّة البیضاء، ۸ جلدی، ج ۴، ص ۹۵-۱۱۷
- تألیف برخی از کتب، ناظر به تشکیلات اجرایی و مدیریتی امر به معروف و نهی از منکر بوده است. مهم‌ترین آنها در قرن‌های مختلف عبارتند از:
- ۱- سرخسی، احمد بن طیب (متوفای ۲۸۶ هـ ق)، «صناعه الحسبه الکبیر» و نیز «الصناعات و الحسبه الصغیر»؛ وی متولی امور حسبه در بغداد نیز بوده است.